

Csiki László

SZÓL A RÁDIÓ ÉS BENNE PETRUS

Beszélnem kellett, egy barátom haláláról. Róla magáról tehát. Ám legyen, mondtam.

Karikás Péternek hívták-hívják, és egy órát szánt rá a magyar rádió 2003 bús októberének egyik éjszakáján, amikor mindenki csakis magára hallgat.

Mások is beszéltek. A barátai. Színész és fővadász, meg a feleségem s még én is.

Rég láttam ezeket a megszólalókat.

Olyan rég, hogy alig ismertem fel a hangjukat. De az őszinteségük több napig facsarta a szívemet, legalább 23-áig. Aztán más, de még az sem annyira.

Jelen voltak, ám csak abban a pillanatban, amelyet Petrusnak neveztem el, és most már úgy is marad meg az én világtörténetemben.

Erre volt jó Karikás: hogy őszinték legyünk magunkkal – mondtam magamnak harmadnapon.

De csak utólag én is.

Későn van ilyenkor minden.

A fővadász elárulja, hogy vaddisznót lopott a kedvéért, a feleségem pedig azt, hogy harminc évvel ezelőtt csurgott a könnye a bukaresti utcán, miközben én azt hittem, boldogok vagyunk ott.

Átmenetileg persze, ahogyan Erzsi Karikás Péter hiányáról szólva mondta. Hogy az csak átmeneti volna.

Tud ez a nő valamit, amit én nem.

Mások is.

Korniss Péter, a fotós azt meséli, hogy ez a Karikás – aki volt – beüzent Kallós Zoltánnak a börtönbe, hogy legyen a gyereke keresztapja.

Ettől futott le gerincemen a borzongás, ameddig tudott, az írószékemig.

Karikás Péter akkor, a hetvenes évek elején, az elmúlt évszázadban – ha nem tudná, és miért is tudná valaki – kultúrattasé volt Bukarestben, Kallós pedig koholt vádakkal rabságra ítélte senki (ma Corvinláncos) Balta Albán, ahol vályúból kellett felhabzsolni az ebédet, hátratett kézzel.

A diplomaták a Snagovi-tó partján ihatták eközben a koktélt, s nézhették a túlsparton a Ceaușescu-villát, a vízen meg a világ bajnok lipován kajakosokat.

Ez a Karikás meg farmernadrágban, kék lajbiban eljárka a meszsi csángókhoz, és Nagy Imre fővádloja volt a főnöke, a nagykövet. Aztán egy Pol-Pot megyei első titkár. Karanténban éltek a magyar diplomaták akkoriban, és többnyire annyit tudtak a „romániai valóságról”, amennyit a pártlap írt nekik. Péter meg gitározott.

Tudott gitározni, Géza!

(Géza a fővadász, aki gumicsizmát húzott a vadkan csülkeire, úgy lopta ki a kormányzati vadászok elől, egy Wartburgban, egy emlékebeli időben.)

Egyszóval Karikás gitározott, mi meg hallgattuk, de csak fél füllel, mi tagadás, mert a másik felével a lehallgatókat hallgattuk, és elkezdtünk már egy harmadik fület növeszteni.

Mi a „bukaresti magyar kolónia” azon tagjai voltunk, akik nem jártunk ki a Csecse (központi bizottsági) strandra, de el mertünk menni egy magyar kultúrattaséhoz.

Akkor már megindult a román tévé magyar adása, A Hét című hetilap, és még jól, a helyén működött a Kritérium Könyvkiadó, benne Domokos Gézával és velem, bő volt tehát a vidéki választék, neveztek is Bukarestet a második legnagyobb magyar városnak, s ha az oda-szegődött kőműveseket, ácsokat is számba veszem, lehet, hogy joggal. A melósok hajnali fél hatkor lerakták gyerekeiket a magyar iskolaelőcsarnokában, fájrontig, és azok szundikáltak órakezdetig, nejem-kedvesem meg simogatta a buksi fejüket.

De azért jó város volt az, kár, hogy sírt utcáin a feleségem. Ezzel mintha elrontotta volna. Utólag.

Mert mi múlhat egyetlen könnyecseppen – azt is meg kell tanulni most.

Azt mondja erre egyszer ez a fene Péter, jön az algériai unokatestvére. Volt neki mindenféle, számolatlanul. Nagyjából annyi, amennyi nemzet számúzott képviselői által a kommunista internacionáléhoz

csatlakozott Moszkvában, ahol aztán az ő apját is halálra ítélték, és össze-összeházasodtak az özvegyek. (Azt mondja most Fischer István, a kolozsvári–saarbrückeni–pilisakármicsodai filmrendező, hogy ők ketten szinte testvérek lettek, mert Petrus Frigyes nevű papája Erdélybe is átjárt afféle illegalistaként az ő hajdani hajadon anyjához. De hogy férfi volt-e ott Frigyes, vagy csak kommunista, azt egyikünk sem tudja.)

No de ha elítélték volna legalább a papát, Géza! Ám csak simán kivégezték (tarkólövés, kiéheztetés?), nagyjából az ő születése évében, amikor Koestler is írni kezdte a *Sötétség délbent* (Karikás Frigyes, a *Švejk* első fordítója, a tiszai románellenes front komisszárnak halála dátuma helyén máig kérdőjel áll a lexikonban, nem úgy a róla elkeresztelt iskola falán), Petyát meg elszállították az anyjával valahova – Grúziába, Azerbajdzsánba? –, beiskolázní. Amely iskolákat, ha jól tudom, Svájcban fejezte be, mint elit lelencgyerek.

Úgy lett Pesten színiakadémista.

Lehetett volna párttitkár is. Vagy párizsi UNESCO-követ (ami később lett is).

De nem akarta.

Akkor.

Hol az az idő?

Azt mondja ezen a posztumusz szalagon, a dél-afrikai kisebbségért is felszólalt abban a párizsi bizottságban.

Képzeld el ehhez egy akkora barokk dísztermet, Géza, amekkora a Kis Trianon-i palotában volt, húszban.

Meg hogy azok a kisebbségek éppen többségben voltak.

Az ő nagyapja meg, egy őszbe csavarodott szakállú ikonfestő, amilyen én lettem, egyazon máramarosi faluból származott a később ichtiopszichológusként (hallélektanászként) akadémikussá tett román nemzeti költővel.

Hogyne értette volna a nagy többségű kisebbségeket Péter? Hogyne próbálta volna legalább?

Szembement volna az apja kavarta széllel?

Sose mondta.

Nem ismerhette, mondom magamnak én most. Honnan tudta volna a kommunista kátét egy pesti árva vagány? Az ellenkezőjét is csak az Omega együttléstől.

Úgyhogy bohóckodott. Mindenesetre. Szó szerint.

Pécsen előbb. Ott az operettszerepek mellé megkapta a legszebb Händel Editet, akit a holland törzsökű fegyvergyári (alias lámpagyári) munkások feltaláltak, és Eck Imre színpadra pördített.

Szerintem Petyuska azért gitározott nekünk Bukarestben, hogy visszaszólítsa a moszkvai balettintézetből a kedvesét, aki úgy hitte, hogy van ott még tanulnivalója.

(Ezt a nacionálét meséld el a bogátai menedékház gondnokának éjjel, ha tudod, Géza!

Ő megpróbálta, s még mosolygott is hozzá – talán megszokásból –, miközben kint, a meszes holdfényben vaddisznók zörgették a szemetesbödönöket.)

Képzeld el most, Géza – holdfény is van hozzá a magaslesen –, hogy a feleségem azt tolmácsolja egy rendelői spanyolfal mögül a Moszkvából Bukarestbe visszaszármazott pesti Diduskának: viselős! Amire a román orvos észbe kapott, ezek már egymás vállán sírtak. A doktor meg vigasztalta őket: azzal, hogy törvény ide vagy oda, de azért elintézhető. Mármint az elvétel.

Azt nem értette – sem nyelvileg, sem másként –, hogy ezek a hüllye nők örömeikben zokognak. Minden nő másért, az ellenkezőjéért sírt akkoriban, ha mert.

Úgyhogy van Karikás Péternek két szép, felnőtt gyereke.

Ül Petya budai lakása asztalánál, a teraszon, ahol éppen francia színdarabot fordított még 2003 egyik délelőttjén, harmadszorra nyugdíjazva különféle kormányok által, és ritkuló hajára pergett közben a vakolat, és azt mondja az alkonyatban aztán: Nyugaton nem nézik jó szemmel a rossz fogsort, Lacikám.

Hát te ezt most fordítod vagy mondod? – kérdeztem egy hónappal később.

Vagy nem, csak azt hiszem. Hihetek róla most már akármit, nem kérdez rá.

De új a fogsorom.

Van egy fényképünk – régről és csak a szekuritáte azóta sem feltárt irattárában meg az én emlékezetemben –, amelyen Petrus Bodor Ádámmal és velem egyetlen szál import (magyar) kolbászra harapva kilép a kolozsvári Teleki-ház nagy kapuján (a ráépített második emeleten laktam már akkor), szembe az aktatáskába rejtett objektívű fotóssal. A harapó szájunk, szétcsúszva, mosolygósnak látszhat.

Áldja Isten a látszatot!
Lehet, hogy mi vagyunk.
Tegnap.

De jókat is röhögtünk, tényleg, és nem csak muszájból.

Ő hozta a borúba a derűt mint csempészarut (vitte közben a Szervátiusz-szobrokat, a Kallós-gyűjtemény darabjait oda, ahová valók), felvert éjjel azzal: „mi van, ti alusztok?”, és elcipelt, teszem azt, Feketetóra, a vásárba, hogy fillérekért megvegyük, amit a hegyi mókocok magukról levetettek, s elrekkentettek a szuszékba.

Volt még akkor fillér, Géza!

Így van a feleségemnek (Erzsébetnek hívják különben, csak ebben a rádióműsorban szerepel Örzseként, ahogy Karikás Petrus hívta, megörökítve) három szokmánya, nekem meg egy. Nem viseljük őket, tüntetésnek tűnhetne, akár a nyolcvanas évek végén, amikor a pesti ellenzéki értelmiségiek darócbán, tarisznyával az oldalukon jártak át a dunai hidakon, amíg tömeggyűlést nem kezdtek szervezni a romániai falurombolás meg egymás ellen, terepgyakorlatként talán a rendszermozgató későbbi gyűlekezésekhez.

Voltak akkor vagy százezren. Háromszázezer is lehet, nem bánom, nem számolom.

Kilencvenezer ember fért el egymás tyúkszemét taposva a Hősök terén Karikás szerint, aki ismerte a számolóbiztosokat is.

Ma egyenként vannak.

De mi, Géza, pálinkáztunk csak Petrusunkkal.

Az jobb volt ennél.

A szilvóriumot Kudorék küldték, egyetlen segítségképpen, Bánffyhunyadi, ahol régen Kós Károly (élt még a mi időnkben) arról panaszkodott, hogy neki sajnos vidéki ügyvédekkel kellett politikát csinálnia, és kikiáltania holmi köztársaságot, és ahol – még régebben, de szinte abban az időben mégis – Ady Endréről besorozásakor kiderült, hogy satnya a lába szára. Írt is néhány háborúellenes verset frusztrálódva Csucsán, ha megtalálta a várkerti bokor alján az inas által odarejtett borosüveget.

Mondjuk, ez nyolcvan. Évben számolva. Vagy még annyi sem. Szinte mindegy.

Karikást aztán „visszahívták”, engem meg be.

Be, be, ne csodálkozz egy igekötőn, habár azon múlhat a sorsunk. A Diákházban volt egy kihallgatósobájuk. Egy emelettel lejjebb surrogott a magnó. Többet tudott kék szemű kihallgatótisztem Karikásról, mint amennyit elmondhattam volna a megvesztegetési kísérletek és az ijesztgetések hatására. Úgyhogy nem mondtam semmit. Nem érte meg.

Jó néma voltam, és még annál is jobb mellébeszélő.

Tanultam ezt valahonnan, Géza!

Tartom a formám.

Hugyoztunk egyszer Karikással a feketetői sokadalom szélén, Ökörfejű Ion sátra mögött, a lehallgatástól két erdővel védve, s ott rájöttem, hogy ő nem csak hallgatni tud, pedig azt nagyon tudott. Oldalt döntötte közben a kerek fejét, s a kis bajszát tépkedte.

Mondtam, hogy átmegyek.

Nem kérdezte, hova. Odaátra. Mennybe, pokolba, avagy sehová. Tudhatta akkor már pedig, honnan hívják vissza a kultúrattasékat, akik hivatali engedély nélkül a csángókhoz járkálnak. Brüsszelből, Párizsból is visszaparancsolják őket, csak mert nem tudnak vallonul. Illetve flamandul. Sehogy sem, csak önmagukul.

Én meg oda éppen!

Földbe, égbe?

„Úgy érzed, ha nem méssz, belehalsz?”

Ilyesmit kérdezett.

Vizeltünk közben barátian, én, a munkanélküli és ő, a kultúrattasé.

Tudta! Annál több: érezte. Meg is kérdezte.

Kérdezte, pedig megüthettem volna érte. Úgy is mint barátomat.

Na most, Géza, nem több ez egy rádióműsornál. Az elszáll. Én meg hallgatom.

Amennyi egy ember életéből abba belefér.

Semennyi sem, csak a mi őszinteségünk. Önvallomásunk, mondhatnám, ha nem szégyellném.

Mert hiszen nem róla volt ott szó – valahol –, még ha beszélt is utólag, egy mától messzi pécsi színészsörözőből, magnóról: hanem magunkról.

De általa. Vagy miatta.

Azt hittem egy percig, annyik vagyunk, amennyit múltunkból viselni bírunk.

Ahogy Sándor Erzsí kitalálta a rádióban. Hagyta. Hagyott minket, hadd legyünk olyan bohócok, amilyenek bírunk.

Különben mást hiszek. Azt is, hogy nem így kellett volna.

Csak hogy vannak pillanatok... Órák is, lám.

Fekszem s elhiszem.

Té ne hidd el ezt se nekem, Géza, mert hiszen én csak egy író vagyok. S jobb, ha nem emlékezel.

De ha mégis, Karikás jó célpont. A szívednél van, fővadászom!

Ne hajrázz rá válaszul! Ő csak egy magunkfajta pali volt.

(Kortárs, 2004/3.)

CSIKI LÁSZLÓ 1944-BEN SZÜLETETT SEPSISZENTGYÖRGYÖN. VERSET ÉS PRÓZÁT EGYARÁNT ÍR, FILMFORGATÓKÖNYVEKET KÉSZÍT. JÓZSEF ÁTILA-DÍJAS.